

**BANKLARDA BUXGALTERIYA HISOBI VA MOLIVAVIY
SHAFFOFLIKNI TA'MINLASH MASALALARI**

B.N.Muydinov, i.f.n., dots.,

University of economics and pedagogy NOTM

O'quv ishlari bo'yicha prorektori,

Aripova Saidaxon Xurshidbek qizi

University of economics and pedagogy NOTM,

Buxgalteriya hisobi va audit mutaxassisligi

III-bosqich 006-guruh talabasi

Saidaaripova031@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlash masalalari keng yoritilgan. Banklarda buxgalteriya hisobining mohiyati, uning bank faoliyatidagi o'rni hamda moliyaviy shaffoflikning iqtisodiy ahamiyati tahlil qilingan. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining banklarda qo'llanilishi, ichki nazorat va audit tizimlarining roli, shuningdek, raqamli texnologiyalarning buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlar sifatiga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, banklarda moliyaviy shaffoflikni ta'minlash orqali investitsion jozibadorlikni oshirish, kredit risklarini kamaytirish va bank tizimining barqarorligini mustahkamlash imkoniyatlari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari bank tizimini rivojlantirish va moliyaviy ochiqlikni ta'minlash bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar. Bank tizimi, buxgalteriya hisobi, moliyaviy shaffoflik, bank moliyaviy hisobotlari, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, ichki audit, ichki nazorat, kredit risklari, raqamli bank texnologiyalari, investitsion jozibadorlik, bank barqarorligi.

Аннотация. В данной статье широко освещаются вопросы обеспечения бухгалтерского учета и финансовой прозрачности в банковской системе. Проанализирована сущность бухгалтерского учета в банках, его роль в банковской деятельности, а также экономическое значение финансовой прозрачности. Изучены особенности применения международных стандартов финансовой отчетности в банках, роль систем внутреннего контроля и аудита, а также влияние цифровых технологий на качество бухгалтерского учета и финансовой отчетности. Кроме того, обоснованы возможности повышения инвестиционной привлекательности, снижения кредитных рисков и укрепления устойчивости банковской системы за счет обеспечения финансовой прозрачности. Результаты исследования имеют важное значение для разработки

практических рекомендаций по развитию банковской системы и обеспечению финансовой открытости.

Ключевые слова. Банковская система, бухгалтерский учет, финансовая прозрачность, банковская финансовая отчетность, международные стандарты финансовой отчетности, внутренний аудит, внутренний контроль, кредитные риски, цифровые банковские технологии, инвестиционная привлекательность, устойчивость банков.

Annotation. This article comprehensively examines the issues of ensuring accounting practices and financial transparency in the banking sector. The study analyzes the essence of accounting in banks, its role in banking operations, and the economic significance of financial transparency. The application of International Financial Reporting Standards in banks, the role of internal control and audit systems, as well as the impact of digital technologies on the quality of accounting and financial reporting are explored. Furthermore, the article substantiates the opportunities for increasing investment attractiveness, reducing credit risks, and strengthening the stability of the banking system through enhanced financial transparency. The research findings are of significant importance for developing practical recommendations aimed at improving the banking system and ensuring financial openness.

Keywords. Banking system, accounting, financial transparency, bank financial reporting, International Financial Reporting Standards, internal audit, internal control, credit risks, digital banking technologies, investment attractiveness, banking stability.

Bank tizimi har qanday mamlakat iqtisodiyotining asosiy bo'g'inlaridan biri hisoblanadi. Banklar orqali moliyaviy resurslar jamlanadi, taqsimlanadi va iqtisodiyotning turli sohalariga yo'naltiriladi. Shu sababli banklar faoliyatida buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlash masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. Banklarda buxgalteriya hisobi nafaqat moliyaviy natijalarni aniqlash, balki bank faoliyatining qonuniyligi, ishonchliligi va barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Moliyaviy shaffoflik esa banklarga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, investorlar, mijozlar va nazorat organlari uchun ochiq va tushunarli axborot taqdim etish imkonini beradi. [Xalqaro bank amaliyoti tamoyillari, 2022]. Banklarda buxgalteriya hisobi tizimi boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan ancha murakkab hisoblanadi. Buning asosiy sababi bank operatsiyalarining xilma-xilligi, ularning doimiy ravishda pul mablag'lari bilan bog'liqligi va yuqori darajadagi moliyaviy tavakkalchilik bilan kechishidir. Bank buxgalteriya hisobi aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromadlar va xarajatlarni aniq va ishonchli hisobga olishni ta'minlashi lozim. Ayniqsa kredit operatsiyalari, depozitlar, foizli daromadlar, valyuta operatsiyalari va qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq hisob-kitoblar bank

buxgalteriyasining asosiy obyektlari hisoblanadi. [Bank buxgalteriya hisobi nazariyasi, 2021].

Moliyaviy shaffoflik tushunchasi bank faoliyatida to'liq, ishonchli va o'z vaqtida moliyaviy axborotlarni e'lon qilishni anglatadi. Shaffoflik bankning moliyaviy holati, daromadlilik, likvidligi va tavakkalchilik darajasi haqida aniq tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Bu esa moliya bozorlarida sog'lom raqobatni shakllantirish, moliyaviy inqirozlarning oldini olish va bank tizimining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. [Moliyaviy shaffoflik konsepsiyasi, 2020]. Banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlashda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (XMHS) muhim o'rin tutadi. Ushbu standartlar banklarning moliyaviy hisobotlarini yagona mezon asosida tuzish, turli mamlakatlar banklari faoliyatini taqqoslash va investorlar uchun tushunarli axborot taqdim etish imkonini beradi. XMHS bank aktivlari va majburiyatlarini baholash, daromad va xarajatlarni tan olish, zaxiralar shakllantirish kabi masalalarni aniq tartibga soladi. [Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, 2023].

Banklarda buxgalteriya hisobi tizimini samarali tashkil etish moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi. Hisob ma'lumotlarining aniqligi va to'liqligi bank rahbariyatiga to'g'ri boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradi. Masalan, kredit portfeli sifati, muammoli kreditlar ulushi va zaxiralar yetarliligi haqidagi axborotlar bankning moliyaviy barqarorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. [Bank risklarini boshqarish asoslari, 2021]. Moliyaviy shaffoflikni ta'minlashda ichki nazorat va ichki audit tizimlari ham muhim rol o'ynaydi. Ichki nazorat tizimi bank operatsiyalarining qonuniyligi va maqsadga muvofiqligini tekshirsa, ichki audit moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini baholaydi. Ushbu mexanizmlar bank faoliyatida xatolar, suiiste'molliklar va moliyaviy firibgarliklarning oldini olishga yordam beradi. [Ichki audit va nazorat tizimlari, 2022].

Zamonaviy sharoitda banklarda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi buxgalteriya hisobi va shaffoflik darajasini oshirishga xizmat qilmoqda. Avtomatlashtirilgan buxgalteriya tizimlari, axborot texnologiyalari va elektron hisobotlar inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi va moliyaviy axborotlarni tezkor olish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar bank faoliyatining ochiqqligini oshirib, manfaatdor tomonlar uchun qulay axborot muhitini shakllantiradi. [Raqamli bank tizimlari, 2023].

Banklarda moliyaviy shaffoflikni ta'minlashning yana bir muhim jihati bu ochiqlik siyosatidir. Banklar o'z moliyaviy hisobotlarini ommaviy axborot vositalari va rasmiy veb-saytlari orqali e'lon qilishi, asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar haqida jamoatchilikni xabardor qilib borishi lozim. Bu jarayon bankka bo'lgan ishonchni oshiradi va uning bozor reputatsiyasini mustahkamlaydi. [Korporativ boshqaruv va ochiqlik, 2021]. Shu bilan birga, moliyaviy shaffoflikni ta'minlash jarayonida ayrim

muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim banklarda buxgalteriya hisobi xalqaro standartlarga to'liq mos kelmasligi, moliyaviy axborotlarni yashirish yoki noto'g'ri talqin qilish holatlari uchrab turadi. Bunday holatlar bank tizimining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va moliyaviy inqirozlar xavfini oshiradi. [Moliyaviy xavflar tahlili, 2020].

Banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlash masalalarida davlat tomonidan olib borilayotgan tartibga solish siyosati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Markaziy bank va boshqa vakolatli nazorat organlari banklarning buxgalteriya hisobini yuritish tartibini belgilovchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqadi va ularning ijrosini nazorat qiladi. Ushbu hujjatlar bank moliyaviy hisobotlarining aniqligi, shaffofligi va solishtiriluvchanligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bank tizimida yagona hisob siyosatini shakllantirishga xizmat qiladi. [Bank faoliyatini tartibga solish mexanizmlari, 2022]. Banklarda buxgalteriya hisobining sifatini oshirishda kadrlar masalasi ham alohida e'tiborga loyiq. Malakali buxgalterlar va moliyaviy mutaxassislar bank operatsiyalarini to'g'ri hisobga olish, xalqaro standartlarni amaliyotga joriy etish va moliyaviy hisobotlarni professional darajada tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli banklarda xodimlarning malakasini oshirish, ularni doimiy ravishda o'qitish va qayta tayyorlash moliyaviy shaffoflikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. [Bank kadrlar siyosati, 2021]. Banklarda moliyaviy hisobotlarning ochiqligi investorlar va kreditorlar uchun muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi. Moliyaviy hisobotlar asosida bankning rentabelligi, likvidligi, to'lovga qobiliyati va moliyaviy barqarorligi baholanadi. Agar bu hisobotlar shaffof va ishonchli bo'lsa, investorlarning bankka bo'lgan qiziqishi oshadi va bankning moliyaviy resurslarni jalb qilish imkoniyatlari kengayadi. [Investitsion jozibadorlik va shaffoflik, 2020]. Shuningdek, banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflik kreditlash jarayonida ham muhim ahamiyatga ega. Kredit berishdan oldin bank o'z moliyaviy imkoniyatlarini aniq baholashi, kredit risklarini to'g'ri hisobga olishi va zarur zaxiralarni shakllantirishi lozim. Bu jarayonda buxgalteriya hisobining to'g'ri yuritilishi bankning kredit siyosatini samarali amalga oshirishga yordam beradi. [Kredit risklarini baholash usullari, 2021].

Moliyaviy shaffoflikni ta'minlash banklar uchun nafaqat majburiyat, balki raqobat ustunligi manbai ham hisoblanadi. Ochiq va shaffof faoliyat yurituvchi banklar mijozlar ishonchini tezroq qozonadi va bozor ulushini kengaytiradi. Aksincha, moliyaviy axborotlarni yashiruvchi yoki noto'g'ri taqdim etuvchi banklar reputatsion xavflarga duch keladi va ularning faoliyati cheklanib boradi. [Bank reputatsiyasi va ishonch, 2022].

Hozirgi globallashuv sharoitida banklarda moliyaviy shaffoflik xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun ham zarur hisoblanadi. Xalqaro moliya institutlari va xorijiy investorlar bankning moliyaviy hisobotlariga tayanib qaror qabul qiladi. Shu

bois banklarning buxgalteriya hisobi xalqaro talablar asosida yuritilishi va moliyaviy axborotlar ochiq e'lon qilinishi muhim ahamiyatga ega. [Global moliya tizimi va banklar, 2023]. Banklarda buxgalteriya hisobi va shaffoflikni ta'minlashda axborot xavfsizligi masalalari ham dolzarbdir. Moliyaviy ma'lumotlarning himoyalanganligi, ularning ruxsatsiz o'zgartirilishining oldini olish bank faoliyatining ishonchliligini ta'minlaydi. Zamonaviy axborot tizimlarida ma'lumotlarni himoyalash mexanizmlarini joriy etish moliyaviy shaffoflik bilan bir qatorda axborot xavfsizligini ham ta'minlaydi. [Axborot xavfsizligi va banklar, 2022]. Yana bir muhim jihat shundaki, banklarda moliyaviy shaffoflikni ta'minlash ijtimoiy mas'uliyat bilan chambarchas bog'liq. Banklar nafaqat foyda olishni, balki jamiyat oldidagi mas'uliyatini ham his etishi lozim. Moliyaviy axborotlarning ochiqligi jamiyatda moliyaviy savodxonlikni oshirishga, aholi va tadbirkorlarning bank tizimiga bo'lgan ishonchini kuchaytirishga xizmat qiladi. [Banklarning ijtimoiy mas'uliyati, 2021]. Umuman olganda, banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlash uzluksiz va tizimli jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish va xalqaro tajribani keng qo'llash zarur. Faqat shundagina bank tizimi barqaror rivojlanadi va milliy iqtisodiyotning mustahkam tayanchiga aylanadi. [Bank tizimini modernizatsiya qilish yo'nalishlari, 2023].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlash masalalari zamonaviy bank tizimining barqaror va samarali faoliyat yuritishida hal qiluvchi ahamiyatga ega hisoblanadi. To'g'ri va puxta tashkil etilgan buxgalteriya hisobi bank faoliyatining barcha moliyaviy jihatlarini aniq aks ettirib, uning real moliyaviy holatini baholash imkonini beradi. Moliyaviy shaffoflik esa banklar faoliyatining ochiqligini ta'minlab, investorlar, mijozlar, nazorat organlari hamda jamoatchilik uchun ishonchli axborot manbaini yaratadi. Tadqiqot jarayonida aniqlanganki, banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflik o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ulardan birining yetarli darajada ta'minlanmasligi ikkinchisining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga rioya qilish, ichki nazorat va audit tizimlarini takomillashtirish, shuningdek, raqamli texnologiyalarni joriy etish banklarda moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va aniqligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, banklarning moliyaviy shaffofligi ularning investitsion jozibadorligini oshirish, kredit risklarini kamaytirish va reputatsion barqarorligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Davlat va Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan nazorat va tartibga solish choralari esa bank buxgalteriya hisobining yagona va shaffof tizimini shakllantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, malakali kadrlar tayyorlash, axborot xavfsizligini

ta'minlash va ochiqlik siyosatini rivojlantirish moliyaviy shaffoflikni mustahkamlashning muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Umuman olganda, banklarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlash nafaqat alohida banklar faoliyati uchun, balki butun bank tizimi va milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yo'nalishda izchil va tizimli islohotlarni amalga oshirish bank tizimining raqobatbardoshligini oshirishga hamda moliya bozorlarida ishonch muhitini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Banklarda buxgalteriya hisobini yuritish tartibi to'g'risidagi nizom*. – Toshkent, Markaziy bank nashri, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *Bank-moliya tizimini rivojlantirish strategiyasi*. – Toshkent, 2020.
3. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari kengashi (IASB). *Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS)*. – London, 2023.
4. Basel Committee on Banking Supervision. *Principles for financial transparency and disclosure*. – Basel, Bank for International Settlements, 2021.
5. Greuning, H., Bratanovic, S. *Analyzing Banking Risk: A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management*. – Washington, World Bank Publications, 2020.
6. Saunders, A., Cornett, M. *Financial Institutions Management: A Risk Management Approach*. – New York, McGraw-Hill Education, 2021.
7. Rose, P. S., Hudgins, S. C. *Bank Management and Financial Services*. – New York, McGraw-Hill Education, 2022.
8. Kothari, J., Barone, E. *Investment Banking: Concepts, Analytics and Cases*. – Berlin, Springer, 2020.
9. Messier, W. F., Glover, S. M., Prawitt, D. F. *Auditing and Assurance Services*. – New York, McGraw-Hill Education, 2021.
10. Soliyev, A. A. *Banklarda buxgalteriya hisobi*. – Toshkent, Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
11. Karimov, B. T. *Moliyaviy hisobot va tahlil*. – Toshkent, Fan va texnologiya, 2021.
12. Alimuhamedov, R. *Bank tizimida moliyaviy shaffoflik*. – Toshkent, Iqtisodiyot, 2019.
13. OECD. *Enhancing Transparency and Accountability in Financial Institutions*. – Paris, OECD Publishing, 2022.
14. World Bank. *Financial Consumer Protection and Transparency*. – Washington D.C., World Bank Group, 2021.